

Ervaringen met de MID in de jaren zeventig

DOOR PROF. MR. TH.A. DE ROOS¹

In de jaren zeventig werd de Vereniging voor Dienstplichtige Militairen opgericht, een vakbond voor dienstplichtigen, een unicum in de wereld. Ik was voorzitter van die vakbond in 1976. In die tijd werd herhaaldelijk bericht en gespeculeerd over infiltratie van de militaire inlichtingendienst (MID) in die organisatie, waarin, naar men kennelijk vermoedde, staatsgevaarlijke lieden actief moesten zijn. Om daar enige duidelijkheid over te krijgen (over die infiltratie bedoel ik) heeft mijn oud-kantoorgenoot Jurjen Pen, advocaat te Amsterdam, voor mij en vele andere activisten, actief in andere progressieve organisaties en verenigingen, inzage gevraagd op grond van artikel 4 Wet openbaarheid bestuur (WOB) in de over ons door de MID (en ook de BVD, de Binnenlandse Veiligheidsdienst) aangelegde dossiers. Die inzage werd door de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken geweigerd. Een beroep op de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State was vergeefs, maar een gang naar de Europese Commissie voor de rechten van de mens² in Straatsburg was succesvol, waarop de verzoeken opnieuw in behandeling werden genomen. Op 2 oktober 1997 kwam het antwoord van de minister van Defensie op het verzoek dat Pen in mijn naam had ingediend. De minister legt daarin om te beginnen uit wat van belang is voor de beoordeling van inzageverzoeken van de MID. Daarbij spelen drie criteria een rol. De MID moet haar bronnen, werkwijze en actuele kennisniveau geheim kunnen houden. Het betreft hier volgens de minister “kritische ondergrenzen”. Worden die overschreden, dan gaat dat ten koste van de taakuitoefening van de MID en daarmee ten koste van de staatsveiligheid. De MID is immers ter bescherming van die staatsveiligheid in het artikel 14 Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het derde criterium, het actuele kennisniveau, is volgens de minister voor de beoordeling van het inzageverzoek van doorslaggevende betekenis. Het gaat daarbij namelijk om bij de MID aanwezige kennis over actuele bedreigingen van de staatsveiligheid. Wie daarvan kennisneemt kan die kennis gebruiken om aantasting van de staatsveiligheid te verheimelijken. De brief gaat dan verder als volgt:

“De vraag welke gegevens in concreto zicht bieden op het actuele kennisniveau valt niet eenduidig te beantwoorden. Reeds het enkele gegeven of een persoon binnen een actuele context al dan niet bij de MID bekend is, kan (...) worden misbruikt. Immers, indien een persoon weet dat hij de aandacht van de MID heeft, kan hij zijn gedrag aanpassen door meer in het verborgene te gaan werken. Anderzijds kan de wetenschap dat een persoon niet de aandacht van de MID heeft, worden misbruikt door hem bij de verborgen te houden gedragingen te betrekken”.

Hieruit vloeit voort dat de algemene mededeling of de MID al dan niet gegevens over een

¹ Prof. mr. Th.A. de Roos is Raadsheer-plaatsvervanger in het Hof 's-Hertogenbosch, emeritus-hoogleraar Straf- en Strafprocesrecht aan de Universiteit van Tilburg en lid van de Redactiecommissie van het MRT.

² De auteur heeft de vindplaats niet kunnen achterhalen.

persoon heeft vastgelegd nimmer kan worden gedaan. Het goede functioneren van de MID zou daardoor onvermijdelijk worden geschaad. Dat is slechts anders wanneer de registratie heeft plaatsgevonden in een context die voor het functioneren niet langer actueel is. Politieke en maatschappelijke ontwikkelingen spelen daarvoor een belangrijke, zij het niet altijd doorslaggevende rol.

De verzoeker werd geacht “contexten” op te geven ten aanzien waarvan hij of zij vermoedde dat de MID gegevens over hem of haar had vastgelegd. Pen had namens mij onder meer de contexten ‘Vereniging van Dienstplichtige Militairen (VVDM) en ‘betrokkenheid als advocaat of anderszins bij dienstweigeraars etc.’ opgegeven. Dat lag voor de hand, in aanmerking genomen mij voorzitterschap van de VVDM in 1976 en mijn voor een belangrijk deel aan dienstweigeraars gewijde advocatenpraktijk sinds 1977. De uitkomst van het naar aanleiding van het verzoek verrichte onderzoek wordt in de brief als volgt verwoord:

“Met betrekking tot de door u onder 1 aangegeven context (VVDM) (...) geldt in algemene zin dat de MID voor de VVDM alleen aandacht heeft gehad, voorzover daarbij personen of groepen van personen waren betrokken die gelet op de taakstelling van de MID de aandacht van de dienst behoefden. Gelet op dit aandachtspunt zijn ook over uw relatie met die personen of groepen van personen gegevens vastgelegd. Voor zover deze gegevens niet gerelateerd zijn aan contexten die thans nog actueel zijn voor de MID en voor zover deze geen zicht bieden op bronnen en werkwijze van deze dienst, geef ik u deze ter inzage. De door u onder 2 genoemde context: betrokkenheid als advocaat of anderszins bij dienstweigeraars e.d., heeft, gelet op de taakuitvoering van de MID, als zodanig nimmer de belangstelling van de MID gehad. Desalniettemin kan het zijn dat ik in het kader van de aandacht die de MID had voor de door u onder punt 1 genoemde context, gegevens over personen zijn vastgelegd. Uit archiefonderzoek is gebleken dat de MID in het kader van deze context één gegeven over u heeft vastgelegd”.

De minister besluit de brief met de mededelingen dat na “grondig archiefonderzoek”, los van de opgegeven contexten, geen geregistreerde gegevens zijn aangetroffen die voor inzage in aanmerking komen, en dat de gegevens die voor verstrekking in aanmerking komen in de vorm van een “bewerkte fotokopie” als bijlage bij de brief zijn gevoegd. Die bewerking zou noodzakelijk zijn op grond van de bijzondere zorgplicht van de MID tot geheimhouding van haar werkwijze en bronnen. Voorts staat het de dienst niet vrij om persoonsgegevens van derden te verstrekken (artikel 16 WIV).

Wat werd gerapporteerd?

Men kan zich voorstellen dat ik de bijlage met bijzondere belangstelling ben gaan lezen. Welnu, mijn verwachtingen werden ruimschoots overtroffen. De bijlage bevatte een zestal ‘meldingsrapporten’, waarvan het eerste en oudste (gedateerd 10 oktober 1975) het meest curieuze was. Het was verzonden vanuit de Kolonel Palmkazerne te Bussum, waar ik vanaf juli 1975 (lichting 75-4) een opleiding volgde tot onderofficier (beoogde functie zorg voor de aanvoer van munitie ten behoeve van de artillerie). Op de genoemde kazerne was het Opleidingscentrum Intendance gevestigd (OCINT). Over dat landmachtonderdeel werd onder militairen minachtend gesproken in termen als “geef de zwakken ook een kans, stop ze bij de intendance”. Het rapport vermeldde mijn naam, adres, opleidingen; maar daarnaast merkwaaardigerwijze ook met juistheid mijn hobby’s (muziek en literatuur) en het beroep van mijn vader (predikant). Een

meldingsrapport moest kennelijk een aanleiding hebben, die werd aangeduid als ‘vorval’. In casu werd het vorval als volgt omschreven:

“De Roos is een zeer intelligent man; hij is volwassen en een uitgesproken informele leider. Zonder zichtbare inspanning zet hij het peloton naar zijn hand. D.R. heeft uiterst marxistische en leninistische denkbeelden en draagt deze meningen ook uit. D.R. heeft bedenkingen tegen de machtsverhoudingen in de wereld. Hij meent dat de USA een zeer gevaarlijke grootmacht is en zegt dat hij weet dat de loop cq. lopen van de wapens niet Oost-, maar Westwaarts moeten worden gericht. D.R. is actief in al die commissies die thans noodzakelijkerwijs binnen een kazerne moeten bestaan o.a. het kazerne overlegorgaan, voedingscommissie, VVDM afd. bestuur enz. D.R.³ was de motor achter de anti-Spanje manifestatie binnen de kazerne, stilte houden, demonstreren en het aanplakken van anti-Spanje-affiches. D.R. is niet lastig voor de leiding. Hij doet niet moeilijk tijdens lessen e.d. Hij heeft geen behoefte om zich te bevestigen door middel van lastige discussies; zijn persoon kennen en kunnen zijn genoegzaam bekend. Nergens blijkt dat hij wBVDer zou kunnen zijn, in die richting zijn geen uitlatingen vernomen. Hij zou evt. tegen zijn zitting in het HB van de VVDM te nemen”.

Enige toelichting, alvorens de rest wordt geciteerd, lijkt niet overbodig. De bedoelde “anti-Spanje-actie” was natuurlijk niet tegen Spanje gericht maar tegen het Franco-bewind, en had betrekking op de executie aan de worgpaal van vijf Baskische vrijheidsstrijders. Op het affiche was die executie afgebeeld. De Regeling grondrechten die toen van kracht was stond demonstraties en affiches als deze – opmerkelijk liberaal, moet ik ook nu vaststellen – toe. De actie beroerde de gemoederen van de kazerneleiding zeer, zoals ook wel uit de geciteerde passage blijkt. De ‘wBVD’ staat voor de “witte BVD”, afgeleid van de Bond van Dienstplichtigen, en in contrast met de ‘zwarte BVD’, de Binnenlandse Veiligheidsdienst. De witte BVD-ers weigerden overigens niet dienst. Zij probeerden met radicale acties de ‘maten’ bewust te maken van hun onderdrukking. Binnen de VVDM vormden zij een soort pressiegroep, die het hoofdbestuur tot radicalere standpunten trachtte te dwingen, vooral door op regionale niveau ‘agitprop’ te bedrijven. De witte BVD had begrijpelijkerwijze de warme belangstelling van de MID. De rapporteur had goed gezien dat ik bereid was zitting te nemen in het hoofdbestuur van de VVDM. Dat was zelfs van meet af aan mijn bedoeling (in december 1975 werd ik tot voorzitter van dat bestuur gekozen, hetgeen onder meer impliceerde dat ik van alle militaire taken werd vrijgesteld).

Het rapport – kennelijk opgesteld door mijn compagniescommandant – besluit met een ‘beschouwing’, een ‘Advies’ en een ‘ADVIES’ van de meerdere van de rapporteur, de PLG.C (kazernecommandant). De beschouwing luidt als volgt:

“Een persoon als omschreven zou, gezien zijn kwaliteiten, in de toekomst een onvoorstelbare invloed kunnen hebben op de gang van zaken in zijn toekomstig onderdeel en mogelijk ook als VVDM (wBVD) man in HB – VVDM”. Dat “wBVD” tussen haakjes was klopte niet met de werkelijkheid. Ik vond die BVD-ers maar lastige radikalinski’s, zoals wij hen destijds betitelden. Wat niet wegneemt dat er aardige en slimme jongens onder zaten. Maar wij meenden dat hun verheerlijking van de ‘basis’ en ‘de maten’ slecht paste bij een verantwoorde vakbondspolitiek. Deze belangwekkende thematiek laat ik hier verder rusten.

³ Spelling en taalfouten zijn letterlijk overgenomen.

Terug naar de MID. Het Advies luidt vervolgens:

“Daar er geen aanleiding is om betr., op grond van zijn prestaties tijdens de opleiding te ontheffen, en er naar de mening van bron zich een dergelijke aanleiding niet zal voordien, het daarheen doen leiden, dat d.R. veilig wordt “geparkeerd”.

En tenslotte, daar als het ware overheen, de meerdere van de rapporteur:

“Tijdens een gesprek met de C. (= commandant, De R.) van betr., waarbij duidelijk tot uiting kwam dat ontheffing van de opleiding op “normale” motieven niet mogelijk is, is dzz. de conclusie getrokken dat slechts een plaatsing op een “ongevaarlijke” plaats een haalbare kaart is. Als “ongevaarlijk” dient niet alleen beschouwd te worden een plaats waar hij natuurlijk geen S of V-functie krijgt en ook niet de mogelijkheid heeft om van geclassificeerde stukken van derden kennis te nemen, maar tevens een plaats waar hij niet een grote menigte soldaten onder zijn invloed kan brengen. Hoe kleiner het onderdeel waar hij geplaatst wordt, hoe beter het is.”

En dan volgt, even dreigend als cryptisch: “De geloofwaardigheid van de CI in het algemeen en van plg.NE⁴ in het bijzonder zou ernstig bij C. Int. School worden aangetast indien aan het vorenstaande geen uitvoering gegeven zou kunnen worden”. Rest nog te vermelden dat de overige meldingsrapporten minder curieus waren. Zij hadden betrekking op mijn kandidaatstelling voor het Dagelijks Bestuur van de VVDM en diverse andere VVDM-acties, plaatselijk dan wel regionaal. De VVDM-activiteiten mikten op publiciteit, en het door journalisten zeer goed gelezen blad ‘Twintig’, met als redacteur onder anderen de huidige mediamagnaat Derk Sauer, droegen daar aanzienlijk toe bij. Aan intensieve MID-aandacht was in die zin weinig behoefte. Dat zou overigens wel kunnen gelden voor activiteiten van de witte BVD, maar het landelijk VVDM-bestuur had daar, althans in mijn voorzittersperiode, geen enkel aandeel in, en bij tijden eerder veel last van.

Persoonlijke inspiratie en tijdsbeeld

Nog tijdens mijn dienstperiode bereidde ik met een aantal pas afgestudeerde juristen de oprichting voor van het Advokatenkollektief Oud-West dat in april 1977 van start zou gaan in een wijkwelzijnscentrum in de Amsterdamse Kinkerbuurt. Door mijn VVDM-ervaringen kon ik een vliegende start maken in het militaire strafrecht, met zaken voor de toen nog bestaande krijgsraad te Arnhem en het Hoog Militair Gerechtshof te Den Haag. In die zaken ging het meestal om principiële kwesties, zoals de vrijheid van meningsuiting binnen de krijgsmacht en het recht op dienstweigering. Die ervaringen konden ook wetenschappelijk worden verzilverd: zo kritiseerde ik samen met mr. N. Jörg (momenteel raadsheer in de Hoge Raad), die bij de Utrechtse hoogleraar strafrecht A.A.G. Peters was gepromoveerd op het proefschrift *Recht voor militairen, voorstellen voor wijziging van het militaire straf- en tuchtrecht*. Het was het tijdperk van de emancipatiebewegingen, en dat had ook zijn neerslag in het recht en in de rechtspleging. De hierboven beschreven strijd om inzage in dossiers van geheime diensten (behalve de MID moest ook de BVD – inmiddels AIVD – met de billen bloot) was onder meer gebaseerd op artikel 8 EVRM, het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Ook dat was veelzeggend: de mensenrechtenverdragen werden in die jaren eigenlijk pas ontdekt als

⁴ Deze afkortingen zijn letterlijk geciteerd. De auteur houdt zich aanbevolen voor informatie over de betekenis ervan.

OPINIE

mchtig emancipatiewapen in het juridisch domein. Het is niet toevallig dat de eerste uitspraak van het EHRM⁵ waarin Nederland werd veroordeeld wegens schending van het EVRM (het ging om de procedure in het militair tuchtrecht die zich op enkele punten niet verdroeg met artikel 6) het gevolg was van een klacht van vijf dienstplichtigen (de zaak-Engel e.a. tegen Nederland, ook wel aangeduid als *Five soldiers against the Netherlands*).

---

⁵ EHRM 8 juni 1976, Engel en anderen tegen Nederland, Appl. Nrs. 5100/71 e.v.; MRT LXIX, 1976, p. 385, NJ 1978, 223 met nt. onder NJ 1978, 224, AAe 1977, p. 55.